

چیزی انسان در اسلام

محمد تقی سهرابی فر

شناسنامه پژوهشی

■ عنوان تحقیق: چیزی انسان در اسلام

■ پژوهشگر: حکمت و دین پژوهی

■ گروه علمی: کلام

■ محقق: محمد تقی سهرابی فر

■ ارزیابان علمی: حجت الاسلام والمسلمین محمد حسن قدردان قراملکی و دکتر عبدالله نصیری

■ موضوع اصلی: کلام

■ موضوع فرعی: انسان شناسی دینی

سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چیزی انسان در اسلام

محمد تقی سهرابی فر

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ اول: ۱۳۹۴

شمارگان: ۳۰۰

قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

طراح جلد: سیدایمان نوری نجفی

چاپ و صحافی: هنگام

سرشناسه: سهرابی فر، محمد تقی، ۱۳۴۵-.

عنوان و نام پدیدآور: چیزی انسان در اسلام / محمد تقی سهرابی فر.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: ۴۲۸ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۸-۲۸۹-۴

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه یادداشت: نمایه.

موضوع: انسان (اسلام).

موضوع: انسان — آفرینش — جنبه‌های مذهبی — اسلام.

شاسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنکرو: ۱۳۹۳ ج ۹/۲/۲۲۶ BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۴۶۶

شماره کتابشناسی ملی: ۳۷۲۸۸۵۱

تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی، پلاک ۵۶

تلفن: ۸۸۵۰۴۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

www.poi.et.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

۱۹	پیشگفتار
۲۳	مقدمه
۲۳	انسان‌شناسی دینی چیست؟
۲۴	ضرورت انسان‌شناسی
۲۸	پیشینه تحقیق
۲۸	هدف تحقیق
۲۹	فرضیه تحقیق
۲۹	کارکرد این تحقیق
۳۰	تلاش برای نوآوری
۳۰	نوآوری در روش
۳۱	نوآوری در تنظیم ساختار مباحث
۳۱	نگاه جامع به فطرت انسان
۳۱	استقرای فطریات
۳۱	جمع‌بندی فطریات
۳۲	کاربردی بودن
۳۲	سرشت انسان
۳۲	نمود انسان در قرآن
۳۳	تفسیر انسان کامل

نگاهی کلی به کتاب.....	۳۳
بخش اول: انسان‌شناسی و فطرت.....	۳۷
فصل اول: انسان‌شناسی.....	۴۱
گفتار اول: انواع انسان‌شناسی.....	۴۱
۱. از منظر روش.....	۴۱
۱-۱. انسان‌شناسی تجربی.....	۴۱
۱-۱-۱. نبود داوری.....	۴۲
۱-۱-۲. روش تجربی تحلیلی.....	۴۲
۱-۱-۳. نبود هدف نهایی.....	۴۲
۱-۱-۴. نادیده گرفتن گذشته و آینده انسان.....	۴۳
۱-۲. انسان‌شناسی فلسفی.....	۴۳
۱-۳. انسان‌شناسی عرفانی.....	۴۴
۱-۴. انسان‌شناسی دینی.....	۴۵
۲. به لحاظ حدود موضوعی.....	۴۶
۳. دوران معاصر.....	۴۷
۳-۱. اومانیسم.....	۴۷
۳-۲. اگزستانسیالیسم یا فلسفه اصالت وجود.....	۴۸
گفتار دوم: پیشینه انسان‌شناسی.....	۴۹
۱. در مغرب‌زمین.....	۴۹
۱-۱. انسان‌محوری در همه تلاش‌های علمی.....	۵۱
۱-۲. روش تجربی و حسی.....	۵۲
۲. در مشرق‌زمین.....	۵۳
گفتار سوم: پیشینه انسان‌شناسی در حوزه اسلام.....	۵۴
۱. متکلمان اسلامی.....	۵۴
۲. عارفان اسلامی.....	۵۶
۳. فیلسوفان اسلامی.....	۵۸

۴. تاریخ‌نگاران	۵۹
فصل دوم: فطرت، مفهوم و اهمیت	۶۱
گفتار اول: معنای لغوی	۶۱
گفتار دوم: معنای اصطلاحی	۶۳
۱. کاربرد واژه فطرت	۶۴
۱-۱. فطرت به معنای طبیعت و غریزه	۶۴
۱-۲. فطرت در برابر طبیعت و غریزه	۶۵
۱-۳. مرادف بدیهی	۶۵
۱-۴. نوعی یقین	۶۵
۱-۵. نزدیک به بدیهی	۶۵
۱-۶. قالب‌های ذهن	۶۶
۱-۷. خاصیت عقل	۶۶
۱-۸. علم حضوری انسان به خدا	۶۶
۲. تعریف مورد نظر از فطرت	۶۷
گفتار سوم: اهمیت فطریات	۶۹
۱. فطرت، پایه و اساس معارف اسلامی	۶۹
۲. فطرت و معرفت	۷۰
۳. فطرت و گرایش	۷۲
۴. فطرت و روان‌شناسی	۷۲
گفتار چهارم: ویژگی‌ها	۷۳
۱. بی‌نیازی به آموزش	۷۳
۲. همگانی بودن	۷۳
۳. ناخودآگاهی	۷۴
۴. شکوفایی فطرت در شرایط مناسب	۷۴
۵. قابلیت تجربه درونی	۷۵
۶. بدیهی بودن	۷۵

۷. امکان فراموشی ۷۶
۸. دوام و ثبات فطرت ۷۶
- گفتار پنجم: اقوال درباره فطریات ۷۷
۱. نفی سرشت و فطرت ۷۷
۲. فطری بودن همه چیز ۷۹
۳. فطری بودن برخی امور ۸۰
- فصل سوم: فطرت‌مندی انسان ۸۳**
- گفتار اول: ادله و شواهد ۸۳
۱. متون دینی و فطرت‌مندی همگان ۸۳
۲. فطرت، بافت همگان ۸۴
۳. فطرت زبان ۸۵
- ۱-۳. پیچیدگی نظام زبان و سهولت یادگیری آن ۸۵
- ۲-۳. مراحل مشترک زبان آموزی ۸۶
۴. منشأ گرایش‌های فراگیر ۸۷
۵. اجماع عقلا ۸۸
۶. ادیان فرافرمی و فراتاریخی ۸۸
- گفتار دوم: آرای روان‌شناسان ۸۹
- فصل چهارم: فطریات ۹۳**
- گفتار اول: منابع شناخت امور فطری ۹۳
۱. وحی ۹۳
۲. تجربه ۹۴
۳. عقل ۹۴
۴. کشف و شهود ۹۵
۵. تتبع تاریخی ۹۵
- گفتار دوم: مصادیق فطریات ۹۶
۱. آگاهی‌های فطری ۹۷

- ۱-۱. خودآگاهی ۹۷
- ۱-۲. قضایای بدیهی ۹۸
- ۱-۳. درک زیبایی ۹۸
- ۱-۴. ارزش‌ها و ضد ارزش‌های اخلاقی ۹۸
- ۱-۵. شناخت خداوند ۹۹
- ۱-۶. آگاهی از وجود واقعیت ۱۰۰
- ۱-۷. آگاهی از اختیار ۱۰۰
- ۱-۸. آگاهی از اصل علیت ۱۰۱
- ۱-۹. توجه به معاد ۱۰۱
۲. گرایش‌های فطری ۱۰۱
- ۲-۱. خوددوستی و خودخواهی ۱۰۱
- ۲-۲. حقیقت‌جویی ۱۰۴
- ۲-۳. دیگردوستی ۱۰۵
- ۲-۴. میل به زیبایی ۱۰۶
- ۲-۵. عشق و نفرت ۱۰۶
- ۲-۶. مطلق‌خواهی ۱۰۹
- ۲-۷. میل به قدرت ۱۰۹
- ۲-۸. میل به آزادی نامحدود ۱۱۰
- ۲-۹. میل به آسایش ۱۱۱
- ۲-۱۰. میل به ابتهاج و سرور ۱۱۱
- ۲-۱۱. میل به اظهار کمالات ۱۱۲
- ۲-۱۲. میل به تکیه‌گاه ۱۱۲
۳. توانش‌های فطری ۱۱۲
- ۳-۱. توان یادگیری و فهمیدن ۱۱۳
- ۳-۲. زبان ۱۱۳
- ۳-۳. خلاقیت و ابتکار ۱۱۳

- ۳-۴. توانایی حرکت برخلاف غرایز ۱۱۴
- ۳-۵. توان نزدیک شدن به خدا ۱۱۴
۴. ساختار و حالت های فطری ۱۱۵
- ۴-۱. احترام و محبت نسبت به منجم ۱۱۵
- ۴-۲. احترام به بزرگان ۱۱۶
- ۴-۳. احترام به حاضر ۱۱۶
- ۴-۴. پذیرش یا انکار بی دلیل ۱۱۶
- ۴-۵. پرستش زیبایی و کمال ۱۱۷
- ۴-۶. امیدواری ۱۱۷
- ۴-۷. حسادت ۱۱۸
- ۴-۸. اجتماعی بودن ۱۱۹
- ۴-۹. فطرت مربوط به حواس ۱۲۱
- ۴-۱۰. ایجاد ربط بین دانش و ارزش ۱۲۲
- گفتار سوم: فطرت و ارزش ۱۲۲
- فصل پنجم: هستی و چیستی فطرت الهی ۱۲۷**
- گفتار اول: نکاتی درباره سرشت مشترک و تفاوت آن با فطرت الهی ۱۲۹
- گفتار دوم: تفاسیر فطری بودن خداشناسی و بررسی آنها ۱۳۱
۱. تفاسیر فطرت ۱۳۱
- ۱-۱. فطرت عقل ۱۳۱
- ۱-۲. فطرت به معنای علم حضوری به خداوند ۱۳۴
- ۱-۳. علم حضوری به خداوند در عالم پیشین ۱۳۴
- ۱-۴. فطرت دل ۱۳۵
- ۱-۵. معنای افلاطونی ۱۳۶
۲. بررسی آرای معانی فطری بودن خداشناسی ۱۳۶
- ۲-۱. عدم تنافی بین راه های خداشناسی ۱۳۶
- ۲-۲. خداشناسی یا خداگرایی ۱۳۷

۱۳۸.....	۲-۳. فطرت راهی مستقیم.....
۱۴۲.....	۲-۴. فطرت، شرط لازم معرفت.....
۱۴۳.....	گفتار سوم: ادله فطرت الهی.....
۱۴۳.....	۱. بیان نقلی.....
۱۴۷.....	۲. بیان فلسفی.....
۱۴۸.....	۳. بیان شهودی.....
۱۵۳.....	گفتار چهارم: فطرت دینی و دانشمندان غیرمسلمان.....
۱۵۵.....	گفتار پنجم: مصادیق دیگر فطرت الهی چیست؟.....
۱۵۶.....	۱. اسلام.....
۱۵۸.....	۲. توحید.....
۱۵۹.....	۳. خالقیت و ربوبیت.....
۱۵۹.....	۴. توحید، رسالت و ولایت.....
۱۶۱.....	۵. برخی احکام و آداب دینی.....
۱۶۴.....	گفتار ششم: عوامل شکوفایی فطرت.....
۱۶۴.....	۱. پیروی از دعوت پیامبران.....
۱۶۴.....	۲. تهذیب نفس.....
۱۶۵.....	۳. سختی‌ها و مشکلات.....
۱۶۵.....	گفتار هفتم: فطرت و تجربه دینی.....
۱۶۶.....	۱. راه منحصر به فرد.....
۱۶۷.....	۲. فطرت و تجربه دینی از منظر معرفتی.....
۱۶۹.....	۲-۱. تجربه دینی و فطرت عقل.....
۱۷۱.....	۲-۲. تجربه دینی و فطرت دل.....
۱۷۲.....	۳. برهان تجربه دینی و برهان فطرت.....
۱۷۵.....	گفتار هشتم: لزوم جدانگاشتن فطرت دینی از آرای روان‌شناسان.....
۱۷۵.....	۱. یونگ و خداشناسی.....
۱۷۷.....	۲. تحلیل و بررسی.....
۱۸۱.....	گفتار نهم: علت غفلت و انحراف از فطرت خداشناسی.....

۱. علل ساختاری..... ۱۸۲
- ۱-۱. ساحت مادی انسان..... ۱۸۲
- ۱-۲. نسیان..... ۱۸۳
۲. علل معرفتی..... ۱۸۳
- ۲-۱. ناآگاهی از روحيات انسان..... ۱۸۳
- ۲-۲. ظن..... ۱۸۴
- ۲-۳. اشتباه در مصداق..... ۱۸۵
- ۲-۴. تصویر نادرست از دین..... ۱۸۶
- ۲-۵. شبهات..... ۱۸۶
- ۲-۶. تبلیغات دشمنان دین..... ۱۸۷
۳. علل اخلاقی..... ۱۸۷
- ۳-۱. عدم تعادل در غرایز و فطریات..... ۱۸۷
- ۳-۲. آلودگی روحی..... ۱۸۷
- ۳-۳. تزئین شیطان..... ۱۸۸
- ۳-۴. اشتغالات زندگی مدرن..... ۱۸۹
- ۳-۵. محیط نامناسب..... ۱۹۰
- ۳-۶. عملکرد نامناسب متولیان دین..... ۱۹۰
- گفتار دهم: شبهات فطرت الهی..... ۱۹۱
۱. فطرت الهی و فراگیر نبودن..... ۱۹۱
۲. ناسازگاری ظاهری میان فطرت الهی با روایات طینت..... ۱۹۳
۳. فطرت الهی و معرفت..... ۱۹۸
۴. تطابق فطرت با واقع..... ۲۰۰
۵. فطرت الهی و انحراف بسیاری از انسان‌ها..... ۲۰۰
- فصل ششم: کارکردهای فطرت..... ۲۰۳
- گفتار اول: کارکرد مطلق فطرت..... ۲۰۳
۱. تسهیل و آسان‌سازی..... ۲۰۳

۲۰۴	۲. کارکرد فطرت در رابطه با دیگران
۲۰۵	۳. کارکرد معرفت‌شناسی
۲۰۵	۳-۱. عقل یا تجربه
۲۰۵	۳-۲. میناگروی
۲۰۶	۳-۳. تعلیم یا تذکر
۲۰۷	۳-۴. فطرت و حواس انسان
۲۰۷	۳-۵. تفکیک ذاتی از عرضی
۲۰۸	۳-۶. فطرت و اخلاق
۲۰۸	۳-۷. فطرت ملاک پاداش
۲۱۰	۴. فطرت و علوم انسانی
۲۱۱	۵. فراخی دوستی و محبت
۲۱۲	۶. فطرت و تربیت
۲۱۳	۷. فطرت و اثبات معاد
۲۱۴	۸. فطرت و تساهل و تسامح
۲۱۶	گفتار دوم: کارکرد و آثار فطرت الهی
۲۱۶	۱. کارکرد فطرت الهی در معرفت خداوند
۲۲۱	۱-۱. محدوده کارکرد فطرت الهی در خداشناسی
۲۲۴	۱-۲. فطرت و ناآگاهی هنگام تولد
۲۲۵	۱-۳. فطرت و نیاز به دلیل و راهنما
۲۲۶	۲. لزوم عبودیت، عدالت و امامت بر اساس فطرت
۲۲۷	۳. فطرت و حسن و قبح عقلی
۲۲۸	۴. فطرت الهی و حالات روانی انسان
۲۲۸	۵. فطرت الهی و انقطاع عذاب از مشرکین
۲۳۱	فصل هفتم: سرشت نیک یا بد انسان
۲۳۱	گفتار اول: آرای اندیشمندان
۲۳۲	۱. اندیشمندان مغرب‌زمین

۲۳۳.....	۱-۱. نظرات بدسرشتی انسان.....
۲۳۳.....	۱-۲. نظرات بی‌سرشتی انسان از لحاظ خوب و بد.....
۲۳۴.....	۱-۳. نظرات نیک‌سرشتی انسان.....
۲۳۴.....	۲. اندیشمندان اسلامی.....
۲۳۶.....	۳. رأی برگزیده.....
۲۳۸.....	گفتار دوم: سرشت متفاوت و نقش اختیار و اراده انسان.....
۲۴۰.....	گفتار سوم: تغییر در سرشت.....
۲۴۰.....	۱. سرشت اولیه.....
۲۴۲.....	۲. سرشت ثانوی غیر اکتسابی.....
۲۴۴.....	۳. سرشت ثانوی اکتسابی.....
۲۴۴.....	۴. صدر المتألهین و تغییر سرشت.....
۲۴۷.....	فصل هشتم: انسان، ماشین و حیوان.....
۲۴۷.....	گفتار اول: انسان و ماشین.....
۲۵۴.....	گفتار دوم: تفکر و ماشین.....
۲۵۷.....	گفتار سوم: انسان و حیوان.....
۲۵۸.....	۱. نیاز به تعالی.....
۲۵۸.....	۲. نیاز به پیوند و بستگی.....
۲۵۸.....	۳. نیاز به الگو و تقلید.....
۲۵۸.....	۴. نیاز رجوع به اصل.....
۲۵۸.....	۵. نیاز به وسایل راهیابی.....
۲۶۱.....	بخش دوم: ساخت‌ها و نموده‌های انسان.....
۲۶۵.....	فصل اول: جسم و روح.....
۲۶۵.....	گفتار اول: پیشینه.....
۲۶۸.....	گفتار دوم: نفس و واژه‌های مشابه در قرآن.....
۲۶۸.....	۱. روح، نفس.....
۲۷۰.....	۲. قلب.....

گفتار سوم: تجرد نفس و ادله آن.....	۲۷۳
۱. ادله نقلی.....	۲۷۳
۲. ادله عقلی.....	۲۷۵
۳. تفسیر مادی از نفس.....	۲۷۹
گفتار چهارم: ارتباط جسم و روح.....	۲۸۱
۱. نگاهی فیلسوفانه به جسم و روح.....	۲۸۱
۱-۱. افلاطونیان.....	۲۸۱
۱-۲. ارسطوییان.....	۲۸۲
۱-۳. فلاسفه اسلامی.....	۲۸۲
۲. صدر المتألهین و یگانه‌انگاری جسم و روح.....	۲۸۴
۳. قرآن و رابطه جسم و روح.....	۲۸۶
۴. اهمیت جسم از نگاه اسلام.....	۲۹۲
۵. نقش جسم در بیدایش روح.....	۲۹۳
گفتار پنجم: تأثیر و تأثر میان جسم و روح.....	۲۹۴
فصل دوم: قوای انسان.....	۲۹۷
گفتار اول: چیستی عقل و نقش آن.....	۲۹۷
۱. ساحات عقل.....	۲۹۸
۱-۱. راه‌یافتن به راه حق.....	۳۰۰
۱-۲. تمسخره احکام الهی.....	۳۰۰
۱-۳. پلیدی.....	۳۰۰
۱-۴. عبادت و توجه به غیر خدا.....	۳۰۱
۲. اهمیت عقل از منظر اسلام.....	۳۰۱
۳. محدودیت عقل.....	۳۰۲
۴. تعامل عقل با احساسات و عواطف.....	۳۰۳
گفتار دوم: نفس و مراتب آن.....	۳۰۸
۱. معانی نفس در قرآن.....	۳۰۹

۳۰۹	۲. اقسام نفس در آموزه‌های قرآنی
۳۱۳	۳. ملهم شدن نفس
۳۱۴	۳. وحدت نفس
۳۱۴	۴. اشتغال نفس
۳۱۶	گفتار سوم: غرایز و نقش هر کدام
۳۱۶	۱. شهوت
۳۱۹	۳. غضب
۳۲۱	فصل سوم: نمود انسان در قرآن و حدیث
۳۲۱	گفتار اول: شأن و منزلت
۳۲۲	۱. خلافت الهی
۳۲۲	۱-۱. ملاک خلافت الهی
۳۲۳	۱-۲. مراتب در خلافت الهی
۳۲۴	۱-۳. محدوده خلافت الهی
۳۲۵	۱-۴. شمول خلافت بر کفار
۳۲۵	۱-۵. نتایج و آثار خلافت
۳۲۸	۲. تکریم و تفضیل الهی
۳۲۹	۲-۱. کرامت ذاتی
۳۳۰	۲-۲. کرامت اکتسابی
۳۳۳	۳. تسخیر آسمان‌ها و زمین برای او
۳۳۶	گفتار دوم: آسیب‌ها
۳۳۷	۱. نادانی
۳۳۷	۱-۱. جهل در مقابل عقل
۳۳۷	۱-۲. جهل در مقابل علم
۳۳۸	۲. پیروی از هوا و هوس
۳۳۸	۳. به کار نبستن علم
۳۳۹	۴. پرداختن به مباحث نظری غیر لازم

۳۴۱	۴. لجاجت
۳۴۱	۵. استفاده ابزارى از مفاهيم عالى
۳۴۲	گفتار سوم: صفات ستوده
۳۴۲	۱. آفرينش زيبا (تركيب از جسم، روح و عنصر الهى)
۳۴۳	۲. علم
۳۴۵	۲-۱. ارزش و گزينش علم
۳۴۶	۲-۲. محدوديت علم انسان
۳۴۷	۲-۳. انواع علم
۳۵۱	۳. قدرت
۳۵۱	۴. اراده و اختيار
۳۵۶	۵. تفكر
۳۵۹	۶. حيا
۳۶۱	گفتار چهارم: صفات نكوهيده
۳۶۲	۱. ضعف و ناتوانى
۳۶۳	۲. عجله، حرص، جزع و بخل
۳۶۴	۳. غرور و طغيان
۳۶۵	۴. نسيان و فراموشى
۳۶۵	۴-۱. فراموشى طبيعى
۳۶۶	۴-۲. فراموشى اختيارى
۳۶۸	۵. خسران و زيانكارى
۳۶۹	۶. فرح و فخر
۳۷۰	۷. ناسپاسى و نااميدى
۳۷۱	۸. جدل و خصومت
۳۷۲	۹. دنيا دوست
۳۷۳	۱۰. دوستدار آزادى مطلق
۳۷۳	گفتار پنجم: انفعالات نفس

۳۷۴	۱. غم، شادی و.....
۳۷۹	۱-۱. ارزش گذاری انفعالات در اسلام و نفی مطلق گرایی.....
۳۸۰	۲. کاربرد انفعالات از نگاه اسلام.....
۳۸۴	۳. تنظیم انفعالات.....
۳۸۴	۳-۱. ترس.....
۳۸۵	۳-۲. خشم.....
۳۸۵	۳-۳. محبت.....
۳۸۶	۴. انفعال در امور معنوی.....
۳۸۸	گفتار ششم: انسان کامل و ویژگی های او.....
۳۸۹	۱. تعریف انسان کامل.....
۳۹۲	۲. ویژگی ها.....
۳۹۵	کتابنامه.....
۴۰۹	فهرست آیات.....
۴۱۷	فهرست روایات.....
۴۱۹	نمایه اعلام.....
۴۲۵	نمایه موضوعی.....

پیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی ایران، بار دیگر دین و معرفت دینی به ویژه تعالیم متعالی اسلامی، به عنوان فکر و فرهنگ مترقی و نجات بخش آدمی، در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر شد. تجدید حیات تعالیم و حیانی و ارزش های اسلامی از سویی سبب پیداری و خودباوری ملت های مسلمان و احیای روح ستم ستیزی در آنان شد و از دیگر سو باعث نمایان تر شدن سست پایگی مسلک ها و مکاتب بشری و نظام های مبتنی بر آنها گشت.

بایستگی تحقیقات دقیق و منسجم، نظریه پردازی و نوآوری پیرامون زیرساخت های اندیشه دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت علمی و روزآمد به حوادث فکری، به فراخور شرایط کنونی و درخور این رستخیز عظیم و نیز لزوم آسیب شناسی در حوزه فرهنگ ملی و باورداشتهای رایج دینی به منظور عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و زدودن پیرایه های موهوم و موهون از ساحت قدسی دین و تبیین و عرضه ی صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی - پژوهشی و آموزشی، دانشگاهی و حوزوی ممحض و کارآمدی را فرض می نمود.

بر این اساس «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به عنوان یک نهاد علمی - فکری حسب الامر و بر اساس نظر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی آیت الله العظمی خاتمه ای (مدظله العالی) و با تلاش فراوان آیت الله علی اکبر رشاد در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

این پژوهشگاه دارای شخصیتی حقوقی، مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی و غیرانتفاعی است که در قالب چهار پژوهشکده حکمت و دین پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی، دانشنامه‌نگاری دینی و همچنین مرکز پژوهش‌های جوان فعالیت می‌کند.

پژوهشکده حکمت و دین پژوهی، که مشتمل بر شش گروه علمی با عنوان‌های «معرفت‌شناسی»، «مطالعات قرآن و حدیث»، «فلسفه»، «کلام»، «عرفان» و «منطق فهم دین» است، در جهت تحقق اهداف ذیل فعالیت می‌نماید:

۱. باز پژوهی و باز پیرایی حکمت و کلام و معارف اسلامی؛
 ۲. تبیین و ساماندهی مناسب مباحث زیر ساختی اندیشه دینی؛
 ۳. ایجاد بستر مناسب برای تعمق و پویایی و بالندگی اندیشه دینی؛
 ۴. پاسخ به شبهات القائی در قلمرو عقاید و کلام اسلامی؛
 ۵. نقد مکاتب و دیدگاه‌های معارض در حوزه زیر ساخت‌های اندیشه دینی، در راستای تحقق اهداف فوق، هر یک از گروه‌ها، پس از تهیه عنوان‌های مطالعاتی اساسی و اولویت‌گذاری و تهیه پیش طرح و تصویب آن در شورای علمی گروه، آن را به اعضای هیئت علمی خود و یا محققان عرصه دین پژوهی واگذار نموده و با نظارت بر روند اجرای تحقیق و تایید نهایی، برای دسترسی عموم دانش‌پژوهان حوزه دین پژوهی، آن را به چاپ و نشر می‌رسانند.
- گروه کلام پژوهشکده حکمت و دین پژوهی به منظور تحقق اهداف زیر در سال ۱۳۷۵ شکل گرفت:

۱. بازپژوهی کلام اسلامی و بررسی تحلیلی آثار و آرای متکلمان برجسته شیعه؛
۲. تبیین و تنسيق عقاید اسلامی به زبان زمان؛
۳. اهتمام به تعمیق و توسعه دین پژوهی و کلام اسلامی سعی بر نظریه‌پردازی و نوآوری در حوزه فعالیت گروه باتوجه به نظرها و نیازهای جدید؛
۴. پاسخ‌گویی به شبهات القایی در قلمرو عقاید و کلام اسلامی و نقد دیدگاه‌های معارض؛

۵. مطالعه تطبیقی در عقائد اسلامی و در نسبت دین با دانش‌های دیگر.
- در راستای اهداف فوق، گروه کلام آثار فراوانی را به جامعه علمی عرضه کرده است که از جمله آنها پژوهش «چیستی انسان در اسلام» می‌باشد.

تحقیق پیش رو، انسان را از منظر و نگاه اسلام مورد واکاوی قرار می‌دهد. از این رو، ضمن اثبات فطرت‌مندی انسان، تقسیم مصادیق فطرت به چهار گروه آگاهی‌ها، گرایش‌ها، توانش‌ها و ساختار، فطرت دینی و الهی را به عنوان یکی از امور یاد شده، مورد بحث قرار داده است. همچنین تبیین کارکردهای مجموعه فطریات و فطرت دینی، تناسب بین فطرت دینی و آرای روان‌شناسان، تناسب بین فطرت دینی و تجربه دینی، عدم تلازم میان فطرت و ارزش، مفهوم انسان کامل از منظر دین و نیز پاسخ‌گویی به سؤالاتی از قبیل اینکه آیا انسان با همه ابعاد خود، نیک سرشت است یا بد سرشت؟ آیا امکان تغییر در ذات انسان وجود دارد؟ از جمله دغدغه‌های اصلی مؤلف در این نوشتار است.

پژوهش حاضر بر اساس فرایند پژوهشی پژوهشگاه و در راستای اهداف پژوهشکده و به قلم محقق ارجمند جناب حجت الاسلام و المسلمین آقای محمدتقی سهرابی فر تألیف و به زیور طبع آراسته شد. مؤلف محترم کتاب‌هایی همچون «علم، ظن و عقیده»، «علم پیشین الهی و اختیار انسان»، «عقل و عشق»، «حسد» و چندین مقاله در کارنامه علمی خود دارد.

در پایان از همه اعضای شورای علمی گروه کلام و ارزیابان محترم، جناب حجت الاسلام و المسلمین محمدحسن قدردان قراملکی و آقای دکتر عبدالله نصری و به ویژه مؤلف گرامی که با سعه صدر در تولید و بالندگی اثر تلاش کردند و سازمان انتشارت پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که مسئولیت آماده‌سازی، انتشار و توزیع آن را بر عهده دارد، قدردانی نموده، توفیقاتشان را از خدای سبحان خواستاریم و از استادان و صاحب‌نظران درخواست می‌شود با ارسال نظرها و پیشنهادهای سازنده خویش ما را در مسیر تعالی پژوهش‌های درخور یاری کنند.

گروه کلام

پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی